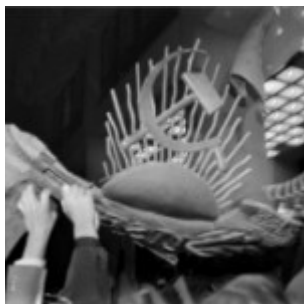

TOMAS REMEIKIS: “TEGU ŠIOS MANO PASTABOS BŪNA PASKATAS DISKUSIJOMS IR SVARSTYMAMS”

Kada žinomas Amerikos lietuvių ir išeivijos bendrai veikėjas [Tomas Remeikis \(1934 - 2014\)](#) 1990 m. Vasario 16-sios minėjime sakė savo kalbą, buvo likę paskutinės 22 okupacijos dienos. Šiandien, kada informacija iš Lietuvos kitose kraštuose esančius lietuvius pasiekia per keletą sekundžių, jau ir mačiusiems anuos laikus tenka pasistengi, kad atmintyje pavyktų atkurti to meto ypatumus – laidinius telefonus, popierinius laiškus, ore tvyrantį nuomonės tvirtumą ir pasiryžimą bendram siekiui, kada tik tikėjimas savo teisumu tebuvo vienintelis įrodymas, jog vyksta tai, kas tuo metu vyko. Nepriklausomybės atkūrimas atnešė ir nerimą, klausimus dėl ateities visiems geros valios lietuviams bet kurioje pasaulio vietoje.

Tomis dienomis T.Remeikis klausė, kas laukia ir išeivijos, koks jos turės būti santykis su atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybe ir iš sovietinio lagerio pagaliau išsiveržusiems bendratautiečiams. Po 25 metų, kurių metu lietuviška išeivija pagausėjo labiau, nei kas nors Kovo 11-sios išvakarėse drįso prognozuoti, ir vėl tenka klausti to paties – koks yra lietuvių Lietuvoje ir lietuvių užsienyje ryšys, ko vieni iš kitų nori, ar iš viso globalizuotame pasaulyje dar begali egzistuoti Šaltojo karo metų pasidalinimas į vienus juos ir kitus juos. Tegu T.Remeikio pamąstymai prieš ketvirtį amžiaus tampa pretekstu pamąstymams šiandien, nes prieš akis – ilgas nepriklausomos Lietuvos ir jos laisvos valstybės kelias.

PASTABOS APIE LAISVĖJANČIĄ LIETUVĄ IR IŠEIVIJĄ TAUTOS ŠVENTĖS PROGA*

Vasario 16 kalbos paprastai būna patriotinės retorikos pasireiškimai. Gal tai ir atitinka šventės pobūdžiui. Deja, neturėdamas ypatingų retorinių sugebėjimų ir būdamas mokslinio-analitinio palinkimo, pasirinkau taip ir kalbėti. Bandysiu trumpai pažvelgti į dabartinę istorinę eigą analitiniu požiūriu, pakalbėti apie nepriklausomybės siekimo pastangų kai kurias būdingas savybes, pasvarstyti galimus sunkumus nepriklausomą valstybę realizuojant ir tame fone iškelti kai kurias kertines išėivijos užduotis. Tikiuosi, kad toks mano pastabų turinys nesikirs su šios šventės minėjimo reikalavimais.

I

Lietuviško kalendoriaus laikotarpiu – nuo Vasario 16 iki Vasario 16 – stebėjome neįtikėtinus įvykius, kurie beveik dėsningai ir su greitėjančiais tempais transformuoja komunistines santvarkas į pluralistines ir daugiau ar mažiau demokratines. Beveik visa Rytų Europa ir ką tik net Sovietų Sąjunga atsisakė vienos partijos diktatūros ir suka daugiapartinės demokratijos kryptimi.

Kas atsakingas už tokią politinę revoliuciją, kuri iki šiol, ne kaip ankstesnės, buvo iš pagrindų taikinga (išskyrus, žinoma, Rumuniją)? Yra įvairių teorijų, čia mes neturime laiko visų panagrinėti. Mano aiškinimas, tačiau, būtų maždaug toks. Marksizmas, ypač jo lenininė versija, buvo utopinė ideologija, kurią įgyvendinti, kaip ir visas utopines sistemas, įmanoma tik prievartos būdu. Tas marksistinis-leninistinis eksperimentas vien Sovietų Sąjungoje kainavo apie 70 milijonų žmonių aukų. Nepaisant to, per 70 metų socialinės inžinerijos nebuvo pajėgta išauklėti nei homo sovieticus, nei kolektyvinės pasaulėžiūros, nei sukurti beklasę visuomenę ir tas materialines bei socialines vertybes, kurių reikalavo Komunistų manifestas. Ir tai dėl to, kad marksistai postulavo nenormalų žmogų, neigė visą vakarų civilizacijos patirtį apie žmogaus prigimtį. Galima sakyti yra stebuklas, kad tokia nenatūrali visuomenė, paremta fizine ir dvasine priespauda, išsilaikė daugiau kaip 70 metų.

Ta vadinama komunistinė santvarka išsilaikė taip ilgai todėl, kad ji pirmiausiai buvo sukurta atsilikusioje, Vakarų Europos civilizuojančių revoliucijų (Reformacijos, prancūzų, Industrinės ir Buržuazinės liberalinės) neišgyvenusioje Rusijoje. Ekonominis atsilikimas ir politinė kultūra sudarė puikią dirvą leninizmui ir stalinizmui klestėti. Rusija neturėjo nei politinės tradicijos (nebent tik radikaliają), nei vidurinėsios klasės išvengtą proletariato ar, tikriaus, asmeninės diktatūros.

Ilgainiui, tačiau, nenatūrali utopija buvo pasmerкта žlugti. Prieš maždaug dvejus ir pusę metų, kada Gor-

bačevo pertvarka ir demokratizacija pradėjo išryškėti, aš taip prognozavau sovietinės santvarkos evoliuciją:

„Brandžios industrializacijos laikotarpiu totalitarinis režimas yra griauamas technologijos ir informacijos, kurios turi savo logiką ir poreikius, nesiderinančius su totalitarine ir centralizuota visuomenės kontrole. Ne planas, o technologija ir informacija lemia ekonominę progresą; centralizuota kontrolė tampa tokio progreso stabdžiu. Todėl nenuostabu, kad šiandieną sovietų sistema pertvarkoma kaip tik dėl šios priežasties.“

Priartėjant prie poindustrinės visuomenės, keičiasi socialinių santykių pobūdis bei visuomeninė sąranga. Patarnavimų sektoriaus išaugimas ekonomikoje ir vykstanti technologinė revoliucija yra susiję su aukšta mokslo kokybe, reikalaujančia plačios susižinojimo laisvės. Visuomenė tampa labai diferencijuota, o centralizuotas jos valdymas pasidaro ekonomiškai atžagareiviškas. Išaugusiai inteligentijai ir patarnaujančiai klasei optimaliai operuoti reikalingas laisvas susižinojimas ir susisiekimas. Tokia visuomenės struktūra logiškai veda arba prie teisių ir laisvių išplėtimo, arba prie laikinos konservatyvios reakcijos. Sakau laikinos, nes reakcija – kokia nors diktatūra – būtų lygiai taip pat nesuderinama su modernios visuomenės poreikiais, kaip ir markizmas-leninizmas ir jo politinė išraiška.“

Taigi regresai įmanomi. Autoritarinę santvarką pakeisti demokratine yra nepaprastai sunku, turime vos kelis to proceso istorinius modelius, pvz., Ispaniją ir gal Meksiką. Todėl nereikėtų absoliučiai tikėti, kad viskas ir toliau vyks taikingai ir draugiškai, įskaičiuojant Lietuvos nepriklausomybės atstatymą.

II

Komunizmo mirties agonijoje susidarė galimybės Lietuvai ir kitiems sovietų pavergtiems tautiniam rajonams siekti didesnės autonomijos ar visiškai išsiskyrimo ir savo valstybės atkūrimo ar sukūrimo. Bet to siekio intensyvumas ir taktika priklauso nuo tautinio sąmoningumo laipsnio, kuris, kaip žinote, tarp sovietų pavergtų tautų labai įvairuoja.

Lietuvių tautos atveju vienas iš nuostabių reiškinių, kurį sociologai ir politologai ilgai dar turės aiškinti, yra lietuvių sąmoningumo intensyvumas ir gylis, nepaisant beveik penkiasdešimt metų tautinės kultūros niveliacijos, internacionalistinės indoktrinacijos ir rusifikacijos pastangų. Viena yra aišku, kad 1918 Vasario 16 yra tas pagrindas, į kurį tautinė kultūra ir sąmonė tvirtai įleido šaknis. Kiek svarbūs buvo tie du nepriklausomybės dešimtmečiai, matome iš šiandien Lietuvoje atkuriamų visų pagrindinių tada egzistavusių institucijų, organizacijų, judėjimų – nuo Kata-likų Bažnyčios ir kitų religijų veiklos sunormalėjimo iki skautų, ateitininkų, tautininkų, krikščionių demokratų ir kitų organizacijų

Paskaitininkas dr. Tomas Remeikis (kairėje) ir Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo sukakties minėjimui Lemontė vadovavusi dr. Vitalija Vasaitienė.

atgaivinimo. Prie tautinės sąmonės išlaikymo prisidėjo ir tautinio pasipriešinimo okupantams epizodai – 1941 sukilimas, priešnacinis pogrindis, pokario partizaninės kovos ir 1970-ųjų disidentinis judėjimas. Na, galų gale, reikėtų pridėti ir faktą, kad inteligentijos gretos labai išaugo, o mokslas yra nesutaikomas su dogmatizmu. Gal todėl ir nenuostabu, kad veliausiam tautos atgimimui iniciatyva pirmiausiai ir kilo Mokslų Akademijos prieglobstyje.

Taigi tas atgimimo sąjūdis, kuris yra pasiryžęs tautą vesti į nepriklausomybę, galutinėje išvadoje yra šiandieninės šventės vaikas. Pastebėtina, kad pasirinkta taktika siekti nepriklausomo gyvenimo irgi panaši į tą, kuria vadovavosi Lietuvos Taryba prieš 1918 Vasario 16 deklaraciją – tai taikingas teisinis ir diplomatinis manevravimas, išnaudojant tada karo sudarytas sąlygas. Lietuvos Taryba irgi savo kariuomenės neturėjo, nors po nepriklausomybės paskelbimo turėjo ją greitai sukurti krašto apsaugojimui nuo imperialistinių priešų. Tikėkimės ir melskimės, kad šį kartą nereikėtų pakartoti nepriklausomybės kovų. Žinoma, nereikia tos analogijos perdėti, nes šiandieną pasaulis yra kitoks, bet taip pat nereikia užmiršti nė tautinės patirties kaip kelrodžio į ateitį. Manau dėl to ir mes čia susirinkome.

Šiandieninėje kovoje dėl nepriklausomybės nuostabą kelia tai, jog ta partija, kuri 1918 metais nešė Lietuvai socializmą Raudonosios Armijos durtuvais, šiandieną yra nepriklausomybės pastangų avangarde. Kodėl tokia transformacija LKP įvyko maždaug pusantrų metų laikotarpiu yra ne vien įdomus klausimas. Ciniškai nusiteikę aiškina, kad atviroje demokratinėje santvarkoje kompartija neturėjo kitos išeities, kaip eiti kartu su tauta, kuri ją skaudžiai pamokė rinkimuose į Sovietų Sąjungos deputatų kongresą. Aišku, LKP atsiskyrimas nuo TSKP ir savo rinkiminėje programoje pasisakymas už eventualią nepriklausomą valstybę duos kompartijai didesnę tautos pasitikėjimą. Įdomu pastebėti, kas šiandieną yra populiariausi Lietuvos vadai. Vėliausias apklausinėjimas pateikia tokią populiaraus eilę: A. Brazauskas, K. Prunskienė, V. Beriozovas, J. V. Paleckis, E. Vilka, E. Motieka, V. Landsbergis, Z. Vaišvila, K. Antanavičius, E.

Bičkauskas. Šiame sąraše žinau tik vieną prof. Landsbergį kaip nepartietį (šis sąrašas dabar jau kitoks. Red.).

Aš manau, yra ir antra medalio pusė partijos metamorfozėje. Šiandieną jos viršūnėje sėdi liberali, jei sovietiniame kontekste ne radikali, inteligentija, o ne partijos aparato marionetės. Daugumas iš jų tiesiogiai pažįsta išeiviją, daugeliui iš jų kėlėme ovacijas jų viešnagių metu Amerikoje ir kitur (pvz., Ozolui, prof. Genzeliui, prorektoriumi Povilioniumi ir kitiems). Keli Sąjūdžio tarybos nariai yra tuo pačiu metu ir nepriklausomos LKP politinio biuro nariai (maždaug trečdalis jo sudėties). Taipgi ir Sąjūdyje didesnė dalis avangardo yra bent formalūs partiečiai. Daugumas naujosios kompartijos ir Sąjūdžio vadovų yra plataus išsilavinimo žmonės, dalį savo mokslo išėję Vakaruose ir gana gerai susipažinę su demokratijos teorija ir laisvos ekonomikos rinkos dėsniais. Jų „komunizmas“ buvo ir yra formalus, naujoji kompartijos programa siekia humanistinio demokratinio socializmo. Tad pasirodo, kad mes turime reikalo su „ridikėliais“, o ne su „burokėliais“. Todėl man nekyla baime net jei LKP pasiūlyti kandidatai rinkimus laimėtų, aš manau nepriklausomybės kursas nepasikeistų.

(Nesulaikau čia truputį nenuklydęs į netolimą išeivijos politinę praeitį. Prisimename, kaip mūsų veiksniai kryžiauo tuos, kurie siekė sąlyčio su tauta? Ar ne ironiška, kad šiandieną, pvz., JAV LB pagrindiniai bendradarbiauja su partijos formaliais nariais Sąjūdyje, o ne su politinių kovotojų Lietuvos Laisvės Lyga. Pamoka gana aiški: dogmatizmas, koks jis bebūtų, paprastai mažai ką bendro turi su tikrove.)

Kaip ten bebūtų, nepaisant, kaip praeis rinkimai, artimoje ateityje galime tikėtis iš naujo parlamento ir tautos formalaus atsiskyrimo nuo Sovietų Sąjungos ir nepriklausomos valstybės atstatymo paskelbimo. Bet, kaip jaunas Paleckis prieš keletą dienų pareiškė, paskelbti nepriklausomybę yra lengva, bet įgyvendinti ją – tai kitas klausimas. Nusimato aiškiai didelės problemos: galima centro karinė intervencija ar netiesioginės sankcijos, kaip ekonominė blokada, tarptautinio pripažinimo išsivėrimas; ekonomikos pertvarkymai link laisvos ir pasaulinės rinkos; efektyvios ir tautai atsakingos politinės santvarkos sukūrimas ir šimtai kitų didesnių ar mažesnių darbų. Aišku, pagrindinis vaidmuo šias problemas sprendžiant priklauso tautai. Išeivijos vaidmuo čia yra pagalbinis, bet tam tikrose sąlygose gali būti ir kartinis. Apie tai verta šiandien pagalvoti.

III

Sovietų Užsienio reikalų ministras Šavarnadzė yra užtikrinęs JAV Valstybės sekretorių Bakerį, kad Sovietų Sąjunga Pabaltijų jėgos nevertos. Gorbačevui kai kurie pareiškimai Lietuvoje ir praėjusio TSKP plenumo sprendimas dėl LKP atsiskyrimo lyg ir remia tokią nusistatymą. Atrodo, kad Lietuvos vadovai taip pat yra įsitikinę, kad jėgos panaudojimas esamose politinėse sąlygose nėra reali galimybė. Bet yra ir priešingų ženklų. Pats Gorbačevas taip pat yra pasakęs, kad atsiskyrimas

gali vesti prie kraujo praliejimo, atrodo turėdamas omenyje galimą konfliktą tarp lietuvių daugumos ir rusų bei kitų mažumų. Tokia padėtis pateisintų centro karinę intervenciją, kaip kad ir buvo padaryta Armėnijoje ir Ažerbaidžane.

Tad vistiek yra aktualus klausimas, kas galėtų karinės intervencijos galimybes mažinti. Vakarų valstybių, įskaičiuojant ir Amerikos, neabejotinas pasisakymas ne vien už apsisprendimo teisę, bet už apsisprendimo teisę iki visiško atsiskyrimo ir nepriklausomos valstybės atstatymo, galėtų būti stiprus „deterrent“ karinei intervencijai, nes Sovietų Sąjungai Vakarų pagalba ekonomikos reformose yra kritiška. Deja, reikia pasakyti, kad tokio aiškaus nusistatymo nėra. Aplamai Vakarų valstybės pasisako už tautų apsisprendimo teisę, bet tuo pačiu metu bijo apsisprendimo nepriklausomybei, nes valstybių sienos turėtų būti nekintamos. Ta priešingybė kyla iš baimės, kad Sovietų Sąjungos išardymas sukurs nestabilią ir taikai pavojingą padėtį Rytų Europoje. Tai, žinoma, savanaudiškas požiūris, nes tarptautinė teisė leidžia valstybių sienas keisti taikingu ir savanorišku įveltų kraštų sutarimu. Norėčiau bent trumpai paliesti Amerikos politiką šiuo atveju, kuri iš esmės mažai skiriasi nuo Vakarų Europos kraštų politikos.

Jeigu pažvelgsime į Vasario 16 progą JAV Valstybės departamento sveikinimus nuo pat pokario, į JAV prezidentų ir kitų aukštų pareigūnų pareiškimus, tuose dokumentuose teisės į nepriklausomybę paminėjo nerasime. Nepripažinimo politika apsiribuoja tik tautų apsisprendimo teisės gynimu. Tai ypač ryšku paskiausių įvykių metu, kada Prezidento Bush administracija sąmoningai švelnino savo reakciją į įvykius Rytų Europoje ir Pabaltijo valstybėse, kad nepakenkti Gorbačevui pertvarkai ir nepaskatinti įvykių destabilizacijos linkme. Kas atsitiko Maltoje, yra įvairių versijų: viena iš jų, – jog prezidentas Bushas iš viso Pabaltijo klausimo nelietė ir tik išklauzė Gorbačevui pranešimo apie tautybių padėtį. Nors Amerika tikriausiai ir priimtų Pabaltijo tautų apsisprendimą nepriklausomybei (truko ketverius metus, kol ji tai pripažino po 1918 m.), bet ji bijo, kad tai galėtų būti žingsnis į nestabilumą. Be to, Amerikos politinė kultūra ir istorinė patirtis prieštarauja mažų tautinių valstybių kūrimui, pabrėžia didelių ekonominių rinkų naudingumą ir demokratiją politikoje. Apsisprendimas iš Sovietų Sąjungos ištotti gali sunaikinti galimybes sukurti demokratinę visuomenę Sovietų Sąjungoje. Toks nusiteikimas puikiai atspindėjo, pvz., ir mums žinomame NY Times komentatoriaus straipsnyje, kurio turinį galima išreikšti dviem žodžiais: „Šuneli, sėdėk!“

Amerikos pozicija šiandien lyg ir sutampa su Sovietų Sąjungos pozicija: demokratija gali išspręsti tautinį klausimą be atsiskyrimo. Abi šalys išeina iš didvalstybinių interesų taško. Pagalvokime, kokius ženklus Bush administracija siunčia Gorbačevui. Tarptautinės teisės požiūriu nusikalstama JAV invazija Panamon ir aukštų pareigūnų tostai Pekine vos po šešių mėnesių po studentų kraujo nuliejimo rodo presi-

dento Bush stiprų palinkimą į cinišką real-politiką, teisės ir moralės sąskaita. O sovietų karinę intervenciją Ažerbaidžane viešai palaikė sovietų vidaus politikos reikalui, lyg ir atsilygindama sovietams už palyginti švelnų Panamos invazijos pasmerkimą. Ar čia šiek tiek nekvepia sferų pasidalinimu? Ar tokia JAV politika nepaskatina sovietus imtis drastiškų priemonių tvarkyti savo „vidaus“ reikalus?

Visų šitų vyksmų akivaizdoje reikia pasakyti, kad išeivija, lietuviai ir kiti pabaltiečiai, buvo be įtakos Amerikos politikos nustatymui. Visą savo dėmesį esame nukreipę į įvykius krašte, metame mūsų kuklius lėšų ištekliaus kraštui padėti, o čia, kur mes kaip piliečiai galime šiek tiek reikšti, deja, svaraus spaudimo nevystome. Ateinančiais mėnesiais tai turėtų būti visų mūsų jėgų siekis, kad kai tauta savo laisvę ir nepriklausomybę deklaruos, būtų tam pritartimas ir reali parama iš Vakarų demokratijų.

IV

Didesnė už karinę intervenciją tikimybė yra ekonominės sankcijos, jei ne visiška blokada. Ekonominė intervencija yra daugiau netiesioginė ir sunkiau pastebina ir todėl Maskvai gali būti naudingesnė tarptautinės nuomonės ir reakcijos požiūriu. Maskvos centras jau ir dabar praktikuoja ekonomines sankcijas, priešindamasis ir iškreipdamas ekonominio savarankiškumo Pabaltijo respublikoms įstatymą. Apie ekonominius santykius buvo plačiai kalbėta su Gorbačevu Lietuvoje. Pats Gorbačevas bandė atkalbinėti nuo partijos ir respublikos atsiskyrimo ekonomine argumentacija – juk Lietuva gauna žaliavas, ir jos rinka yra Sovietų Sąjunga. Ką ji be Sovietų Sąjungos darys? Tai buvo ne tik realijos priminimas, bet ir ižiūrimas grasinimas Lietuvai. Gorbačevui buvo atsakyta, kad Lietuva tokių ryšių nutraukti nežada, tik siekia, kad jie būtų natūralūs lygių suvereninių valstybių bendros ekonominės rinkos, o ne centralizuotos komandos išraiška. Jei tuos ryšius kas kėsina nutraukti – tai centras.

Kad ekonominis centro spaudimas jau dabar pasireiškia, matosi iš kai kurių užuominų ir pranešimų spaudoje. Štai du paisakymai spaudoje. Aprašydama Sovietų Sąjungos Ministrų tarybos pirmojo pavaduotojo J. Masliukovo pokalbį Lietuvoje (Gorbačevui vizito metu), žurnalistė taip apibrėžia realią padėtį:

„Veltui tikimės dejonėmis suminkštinti TSRS valstybinio plano komiteto pirmininko širdį. Politika širdies neturi. Ji vadovaujasi šaltu išskaičiavimu. Gamybininkai, grįžę iš Maskvos, pasakoja, jog Sovietų Sąjungoje imta skubiai statyti naujas gamyklas, kurios pakeis Pabaltijo įmones. Tad ar galėjo Jurijus Masliukovas nežinoti, kad daugeliui Lietuvos įmonių atsisakoma duoti žaliavų, medžiagų, komplektuojamų dalių, įrenginių? Nors gerbiamas svečias aiškino, jog šie pavyzdžiai anaipol nerodo ekonominės blokados, tačiau mes suprantame, turėjome numatyti, kad bus daroma viskas, jog keliais atšliaužtume į Kremlių prašyti „paklydusią“ seserį vėl priglausti savo glėbyje.“ (Tiesa, 1990.1.12)

Arba štai iš Algirdo Brazausko pokalbio su kardinolu Sladkevičium:

Be nuoseklaus darbo, be dalykiškų ryšių su kitomis respublikomis sunku tikėtis sėkmės. Centrinės žinybos mūsų ekonominiam savarankiškumui palaikyti nežengė nė vieno reikšmingesnio žingsnio, blokuoja tiesioginius įmonių ryšius. Dar daug teks aiškinti, reikalauti, įtikinėti. (Tiesa. 1990.I.24)

Pabaltijo ekonominio savarankiškumo įstatymas išėjo labai apkarpytas ir yra apeinamas vėlesniais įstatymais centro naudai. Pavyzdžiui, 1990 sausio 31 (Tiesa) buvo pranešta, kad Klaipėdos jūros prekybos uostas, pasiremdamas TSRS valstybinės įmonės (susivienijimo) įstatymu, atsiskyrė nuo Lietuvos jūrų laivininkystės, respublikos priežiūros, ir pasirinko priklausomumą TSRS jūrų laivyno ministerijai. O Lietuvos vicepremierė K. Prunskienė susidariusią padėtį Gorbačevui viešai aptarė taip:

„Neprisideda prie savitarpio santykių stabilizavimo veiksmai, kurios vykdo vyriausybė, ignoruodama mūsų respublikų ekonominio savarankiškumo įstatymo realizavimą, jos mėginimai laisvai interpretuoti straipsnius, iškreipti jų esmę ir net priiminėti nutarimus, kuriais pažeidžiamas pats įstatymas. Pavyzdžiui, perduoti Taupomąjį banką TSRS valstybinio banko sistemai po to, kai įsigaliojo priimtas įstatymas.“ (Tiesa, 1990.I.16)

Taigi padėtis sudėtinga ir labai sunki. Mes, išeivija, su savo labai ribotu kapitalu ir verslo ekspertize mažai ką galime padėti. Ekonominės sankcijos yra tikresnės negu karinė intervencija. Išeivijai tai pirminis rūpestis per savo įtaką gyvenamuose kraštuose paruošti Vakarų kraštus reaguoti galimos ekonominės blokados atveju. Manau, kad PLB kreipimasis šiuo reikalu į kraštų valdybas yra pagrįstas ir svarbus, tik gaila, nesimato jokios strategijos, politikos vykdymo plano. O kai ką konkretaus reikėtų daryti. Pavyzdžiui, šiomis dienomis vyksta JAV-sovietų derybos dėl vadinamos „most-favored nation“ prekyboje taikymo. Žydai per Jackson-Vannik amendmentą užblokavo palankią prekybą dėl žydų emigracijos iš Sovietų Sąjungos varžymo. Ar mums nereikėtų stengis, kad šis amendmentas nebūtų visiškai atšauktas, kad jis įsigaliotų ekonominės blokados prieš Pabaltijį atveju? Bet kas apie tai paveikiai rūpinasi?

V

Pabaigai norėčiau bent trumpai iškelti dvi problemas,

Lietuviai, latviai ir estai demonstruoja prie sovietų ambasados Vašingtone 1990 sausio 11, tuo pačiu metu, kai vyko demonstracijos Lietuvoje M. Gorbačevui apsilankymo proga.

susijusias su laisvėjančia Lietuva ir tiesiogiskai liečiančias išeiviją.

Pirma, tai naujos emigracijos bangos ir taip vadinamo „proto nutekėjimo“ stiprios galimybės. Šis fenomenas mažoje skalėje reiškiasi jau ir šiandien. Demokratinė visuomenė negali riboti emigracijos laisvės, ji gali tik įvairiais būdais bandyti išlaikyti žmones savo gimtinėje. Žmonės turi emigracijos teisę, kuria pasinaudojimas, ypač masiškai, gali būti labai žalingas atsikuriančiam kraštui. To akivaizdoje išeivija turi tris užduotis: pirma, – „duoneliautojų“ emigracijos neremti ir neskatinti, kiek galima žmones nuo to atkalbinėti; antra, – laikinąją emigraciją profesiniais tikslais visokeriopai remti; ir trečia, – siekti, kad tie, kurie vistiek emigruos, būtų integruoti į mūsų gyvenimą. Manau, kad šiuos klausimus nagrinėti yra pats laikas.

Antra ir paskutinė problema, tai išeivijos kultūrinio gyvastingumo išlaikymas. O tam gyvastingumui tam tikrą grėsmę sudaro iš Lietuvos kultūrininkų, politikų, mokslininkų antplūdis, mūsų dėmesys jiems. Pavyzdžiui, kiek matėte dėmesio pastaraisiais metais lituanistiniam švietimui, išeivijos meno kolektyvams, kūrėjams, atlikėjams? Suprantama, Lietuvos kultūros įnašas į mūsų gyvenimą yra labai reikalingas mūsų tautiniam gyvasčiui palaikyti. Ne čia yra problema. Problema pasidaro, kada nueiname į kraštutinumus, dėl ko jau ne vienas visuomenės stebėtojas yra išreiškęs susirūpinimą. Manau, teisingai Antanas Juodvalkis neseniai pastebėjo, kad „reikėtų neužmiršti išeivijos pastangų ir reikiama jas paremti. Lituanistinis švietimas, kultūrinė veikla, lietuviška spauda ar knyga, radijas, socialiniai reikalai turėtų rasti atitinkamą atgarsį ir gauti didesnę paramą.“ (Draugas, 1990.II.3.) Tik gyvastinga išeivija gali atlikti anksčiau minėtus uždavinius, ir tam mes turėtume skirti atitinkamą dėmesį.

Tegul šios mano pastabos būna paskatas diskusijoms ir svarstymams apie išeivijos vaidmenį ir veiklos prioritetus esamose istorinėse sąlygoje, kad išeivija būtų optimaliai naudinga laisvėjančiai Lietuvai. „Ir šviesai ir tiesai mus žingsnius telydi.“

Tomas Remeikis

*Kalba Vasario 16 Lemonto Lietuvių Bendruomenės apylinkių minėjime, 1990 vasario 11.

